ויקרא ג

א. כתב הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין (לאחרי שפירש[2] אופני זבחים שנתערבו ופרטי דיניהם) "כל הקדשים אפשר שיתערבו מין במינו חוץ מן החטאת עם האשם, שאין האשם אלא מזכרי כבשים ואין לך חטאת מן הכבשים אלא נקבה", ומקור דבריו במשנה זבחים[3] "הכל יכולים להתערב חוץ מן החטאת והאשם".

ותמהו המפרשים[4]: מהו הצורך להשמיענו ד"הכל יכולין להתערב חוץ מן החטאת והאשם", והרי זה שאשם וחטאת אין יכולין להתערב הוא מצד הכרח המציאות, כיון שזה זכר וזו נקבה, וא"כ אמאי צריך התנא (ועד"ז הרמב"ם) להשמיענו דבר שבמציאות?

יש שתירצו[5] דתני הכי (במשנה) כי היכי דלא תקשי' אמאי לא תני דין חטאת ואשם שנתערבו כי היכי דתני דין דתערובות אחריני.

אבל לכאורה דוחק הוא, דמכיון שבמציאות אי אפשר להם להתערב — הרי מעיקרא אין מקום לשאלה "אמאי לא תני דין שאינו במציאות" (דאטו בשופטני עסקינן[6]).

וגם את"ל (בדוחק גדול) דכן הוא דרך המשנה[6] לברר גם שאלה כזו (אמאי לא תני דין מסויים כו', גם כשאין לדין זה מקום במציאות)[7] — הרי מובן שאא"פ לתרץ כן דברי הרמב"ם, שספרו אינו אלא "הלכות הלכות"[8].

עוד תירוץ יש במפרשים[9], דהיא גופא קמ"ל, דכבשה דכתיב בחטאת הוי לעיכובא.

אבל גם תירוץ זה קשה להולמו, כי: (א) למה להשמיענו דכבשה דכתיב בחטאת הוי לעיכובא בדין תערובות — ולא בפשוטו שהמקריב זכר לחטאתו לא יצא? (ב) ועיקר: זה דכבשה דכתיב בחטאת הוי לעיכובא הוא מילתא דפשיטא, כדמוכח מהשקו"ט בגמ'[10] רק בנוגע להמפריש נקבה לעולתו אם חייל עלי' קדושה (ג) הרמב"ם פסק כבר (בפרקים שלפנ"ז[11]) דהדיוט שמפריש זכר לחטאת אינו מתקדש (לא קדושת הגוף ולא קדושת דמים).

ב. והנה בגמ' שם[12] איתא: מאי שנא חטאת ואשם דהאי זכר והאי נקבה חטאת ועולה נמי [האי זכר והאי נקבה איכא שעיר נשיא [שהוא זכר], חטאת ואשם

1) פ"ר הט"ז.
2) שם ה"א-טו.
3) עא, ב.
4) בית דוד למשנה זבחים שם.
5) ב"ק פה, א. ובכ"מ.
6) להעיר מיבמות פ"א מ"א בסופה: ואי אתה יכול לומר כו'. וראה הערה הבאה.
7) ראה בית דוד שם: וכה"ג דתני בפ"ד דנדרים [צ"ל פ"ג, והוא שם לא, א] לוקח בפחות ומוכר ביותר אם שומעין לו כי היכי דלא ליתפיס במילתי' (ראה תוי"ט שם).
8) הקדמתו לספר היד.
9) שושנים לדוד למשנה זבחים שם.
10) תמורה כ, א.
11) הל' פסולי המוקדשין פ"ד הי"ח. וראה נ"כ שם.
12) עה, ב.

נמי[13]) איכא שעיר נשיא [וא"כ יכול גם אשם להתערב עם חטאת], האי שיער ["אין לו צמר אלא שיער"[14]] והאי צמר ["אילו[14] הוא ויש לו צמר"].

וצ"ע מדוע כתב הרמב"ם הא ד"חוץ מן החטאת עם האשם" מפני החילוק דזכר ונקבה, ולא הביא גם החילוק שבגמ' גבי "שעיר נשיא", דהאי (חטאת הנשיא) שיער (שעיר) והאי צמר (איל)[15]?

לכאורה אפשר ליישב ע"פ דיוק לשון הרמב"ם "כל הקדשים אפשר שיתערבו מין במינו כו' ואין לך חטאת מן הכבשים אלא נקבה", היינו שהרמב"ם איירי רק בתערובת "מין במינו", שבזה יש צורך לחלק בין אשם לחטאת (דשני הם כבשים) שזה זכר וזו נקבה; משא"כ החילוק בין חטאת הנשיא ואשם הוא לחיוחם שני מינים (שעיר ואיל), דפשיטא שאין יכולים להתערב.

אבל מזה גופא שהגמ' מחלקת בין חטאת הנשיא ואשם רק מחמת זה ד"האי שיער והאי צמר" — אף ששני מינים הם (איל ושעיר) — מוכח, דזה שהם שני מינים עדיין אינו שולל האפשריות שיתערבו, והטעם שאין יכולים להתערב הוא רק מפני שהשעיר אין לו צמר כמו האיל.

יתירה מזו: בגמ'[16] מפורש (והובא בתוס' כאן[17]) שאפשר לטעות בין שעיר ואיל, כי "אמרי דיכרא אוכמא הוא" ("סברי (שהשעיר) איל שחור הוא"[18])

[ומטעם זה תתכן מציאות לשחוט שעיר לשם אשם (ולא אמרינן דכיון שהחילוק בין שעיר ואשם (איל) "דברי[19] גלוי לכל הוא" הרי "מעשיו מוכיחין עליו" שהוא מכזב[20] ולא כיוון לשם אשם) — כי יתכן שלא הבחין בין שעיר ואיל ד"אמרי דיכרא אוכמא הוא"].

הרי שהחילוק בין שעיר נשיא ואשם (איל), למרות היותם שני מינים, לא מקרי שינוי גלוי כ"כ ואפשר לטעות ביניהם [ומה שהגמ' אומרת כאן שאי אפשר שיתערבו, היינו רק (כמ"ש התוס'[17]) משום "דכי דייקינן בי' אפשר לברר"].

וא"כ הדרא קושיא לדוכתא — מדוע לא הביא הרמב"ם (בפירוש) גם החילוק (שבגמרא) בין שעיר נשיא ואשם (שאין יכולים להתערב)?

ג. ויש לומר — ובהקדים:

ידועים דברי הזהר[21], שנגלה דתורה ונסתר דתורה נקראים גופא דאורייתא ונשמתא דאורייתא, היינו, שהיחס בין נגלה ונסתר הוא כהיחס שבין הנפש והגוף. שמזה מובן, דכמו שהנפש והגוף מתאימים המה בכל פרטיהם (וכאשר יש אי־התאמה ביניהם ח"ו ה"ז גורם בלבול בבריאות כו'), כמו"כ הוא בנוגע לנגלה ונסתר דתורה, שאין הם שני חלקים נפרדים ח"ו, אלא מתאימים זל"ז.

ואולי יש לומר, שזהו אחד מהטעמים לכך, שישנם ענינים בנגלה דתורה ש־אא"פ להבינם לתכליתם בלי ביאורם ב־

13) הגירסא בשטמ"ק שם. וראה גם גירסת הצ"ק עה"ג שם.

14) פרש"י זבחים שם.

15) להעיר שברע"ב ושטמ"ק (אות ז) למשנה זבחים שם, כתבו תחלה החילוק דחטאת אינה איל ואשם אינו אלא איל, ואח"כ הזכירו החילוק דזכר ונקבה. וראה תוי"ט שם.

16) מנחות ג, סע"א.

17) ד"ה דהאי זבחים עה, ב.

18) רש"י מנחות שם ד"ה אמרי.

19) רש"י שם ד"ה דהאי צמר.

20) רש"י שם ב, ב ד"ה מעשיו מוכיחים.

21) זח"ג קנב, א.

פנימיות התורה – להורות, ששני חלקי התורה אינם חלקים נפרדים זמ"ז ח"ו, אלא שניהם חלקים מ„תורה אחת", ועד שכ"א מהם משלים את השני[22].

ואם הדברים נכונים בכל עניני התורה, עאכו"כ בנוגע לקרבנות, שידוע שתוכן ענין הקרבנות הוא (לא כ"כ[23] מעשה ההקרבה, כ"א) מחשבת וכוונת האדם לפני ובשעת ההקרבה [שזהו גם אחד מהפירושים[24] בלשון קרבן – שהאדם מקרב את עצמו להשם: וכמרומז גם בהתחלת פרשת קרבנות – „אדם כי יקריב מכם קרבן לה'", שההקרבה צ"ל „מכם", מן האדם עצמו[25] – היינו, שבאחד עם „הלכות קרבנות" במעשה ההקרבה, ישנן „הלכות קרבנות" בשייכות לקרבת האדם[26].

ועפ"ז י"ל בעניננו: החידוש בההלכה (במשנה ורמב"ם) שהחטאת והאשם אין יכולים להתערב, אינו (כ"כ) בענין מעשה ההקרבה (בגשמיות) – שבזה אי אפשר במציאות שתתערב החטאת עם האשם – אלא בענין „הלכות חטאת ואשם" בחובת הלבבות ותוכנם הרוחני, שבזה יתכן שיהי' עירוב של עבודת החטאת (ברוחניות) ועבודת האשם (ברוחניות) – ומחדש התנא, דמכיון דהאי זכר והאי נקבה, לכן גם ברוחניות אא"פ שיתערבו.

[ואף שכתב הרמב"ם (בסוף ספר עבודה[27]) ד„כל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן", הרי בסוף ספר קרבנות[28] כתב „אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם, ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם"[29]. ומובן מזה, דגם הא שאשם וחטאת אין יכולים להתערב משום שאשם בא מן הזכרים וחטאת באה מנקבות – אע"פ שהוא בכלל החוקים, ראוי להתבונן בו וליתן לו טעם[30], ובלשון הרמב"ם שם – לימוד ב„לתקן הדעות וליישר כל המעשים"].

ד. ויש לומר הביאור בזה:

החילוק הכללי בין חטאת ואשם הוא, דאשם חמור מחטאת, ועד שכמה אשמות באים גם על המזיד[31], משא"כ חטאת באה רק על השוגג, וכמו שהאריך הרמב"ן בפירושו על התורה[32] בביאור

---

22) ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 209.

23) י"ל דוגמא לדבר: אמירת פסוק ראשון דק"ש (וברכה א' דתפלה) וכוונתו (ברכות יג, ב. לד, ב. רמב"ם הל' ק"ש רפ"ב. הל' תפלה רפ"י. טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סי' ס ס"ה. ר"ס קא).

24) ראה ספר הבהיר סי' מו (קט). ועייג"כ זח"ג ה, רע"א. ובהנסמן לקמן הערה 42.

25) תורת אדה"ז (ד"ה ושאבתם תש"א – סה"מ קונטרסים ח"ב תנ, א ואילך. ועוד). ד"ה באתי לגני השי"ת פ"ב. וש"נ.

26) ובנוגע לקרבנות עמי הארץ בנדו"ז – לב ב"ד מתנה עליהם, כמרז"ל (זבחים ב, ב. מו, ב) בנוגע „לשם ששה דברים הזבח נזבח".

27) סוף הל' מעילה.

28) סוף הל' תמורה.

29) ואולי י"ל בהחילוק דסיום ספר „עבודה" (שהרמב"ם מדגיש שם דהקרבנות הן מכלל החוקים) וסיום ספר קרבנות (דמדגיש „תן לו טעם") – כי מצד „עבודה" (עבדות) צ"ל הכל (גם קרבנות) מצד הציווי דהאדון בלבד, ולכן העתיק שם שהם „מכלל החוקים": אבל בס' „קרבנות", שתוכנם – שמחקרב לה', הרי שלימות הקירוב לה' היא כאשר הוא גם מצד שכל האדם („תן לו טעם").

30) וע"ד המבואר בסוטה שם (לב, ב) בענייננו (קרבנות), ד„לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה" שהוא בכדי „שלא לבייש את עוברי עבירה". ע"ש עוד פרטים.

31) ראה כריתות ט, א. רמב"ם הל' שגגות פ"ט ה"א, ה"ה-ז. וראה פרש"י הוריות ח, א (וראה רש"ש שם ז, א). ומזה מובן דגם אלו שבאים רק על השוגג חמורה כפרתם מחטאת. וראה רמב"ן המובא בפנים.

32) סוף פרשתנו.

החילוק דאשם וחטאת (וכמודגש בשמו־תיהם).

וי"ל, שענין זה בא לידי ביטוי לא רק בשוויות (ועד – בממון) שלהם – דחטאת בת דנקא (מעה) ואשם שתי סלעים[33] (מ"ח מעין[34]) – אלא גם בזה ש„אין האשם אלא מזכרי כבשים ואין לך חטאת מן הכבשים אלא נקבה"[35]:

החילוק בין עבודה דבחי' „זכר" ו־עבודה דבחי' „נקבה" מובן בפשטות, זכר מורה על תוקף וחוזק, ונקבה – על רכות וחלישות (ע"ד „תשש כחו כ־נקבה"[36]), וע"ד מ"ש[37] במתן כל התורה ומצותי' כולן – „כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" ופרש"[38] „לבית יעקב אלו הנשים תאמר להם בלשון רכה ותגיד לבני ישראל עונשין ודקדו־קין פרש לזכרים דברים הקשים כגי־דין".

והיינו דלהפעולה דקרבן חטאת (ש־הוא רק על השוגג) מספיקה עבודה בבחי' רכות (נקבה), ואילו בשביל אשם (הבא גם על המזיד) צ"ל עבודה בבחי' תוקף (זכר).

ה. ביאור הענין[39]:

בין הטעמים שקרבן מכפר על החטא הובאו במדרשי רז"ל ובמפרשי התורה כמה טעמים וביאורים[40], וביניהם שני טעמים עיקריים:

א) הרמב"ן[41] ביאר „שיחשוב האדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלקיו בגופו ונפשו וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה כו'", שאז דוקא מכפר הקרבן.

ב) קרבן תוכנו קירוב[42] הכחות וה־חושים להקב"ה, והוא ע"ז דאדם כי יקריב – מכם קרבן להו', שמתקרב להו', וי"ל שהוא על ידי התבוננות בזה גופא, שזה שחטא ופגם והעביר את הדרך הוא בסיבת הנפש הבהמית ויצרו הרע, שאין זה מציאותו האמיתית של יהודי, כ"א

---

33) שבועות לז, א. זבחים מח, א. רמב"ם הל' פסוה"מ פ"ד הכ"ב.

34) ראה פרש"י שבועות שם ד"ה היינו. זבחים שם ד"ה דנקא. תר"י ברכות בתחלתו ד"ה והא דאמרי'. ועוד.

35) בקרבנות ישנם כמה חילוקי מינים וסוגים „כל הקרבנות בין של צבור בין של יחיד ארבעה מינין עולה וחטאת ואשם ושלמים . . פסח והבכור והמעשר": ובסוגים: קרבן יחיד, קרבן ציבור, קרבן ציבור דומה ליחיד קרבן יחיד דומה לקרבן ציבור, וכפי שהאריך הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות פ"א (הובא ונת' בתורת העולה להרמ"א ח"ב פ"ז ואילך) ובפירוש המשניות בהקדמתו לסדר קדשים (הובא גם בלח"מ לרמב"ם שם). ומובן שהביאור שבפנים, מה שתוכן הקרבן מתבטא (גם) בזה שבא מזכר או נקבה וכיו"ב, הוא בכל קרבן בהתאם למינו, בקרבנות שבאותו הסוג. אבל אין זה שייך לזה שעולה באה מן הזכרים ושלמים בין זכר ובין נקבה, דשלמים ועולה הם סוגים שונים בקרבנות ויש בהם טעמים לפרטי דיניהם, בהתאם לתוכן הקרבן.

36) ברכות לב, סע"א. פרש"י בהעלותך יא, טו. ואתחנן ו, כד. וראה זח"ג קנו, א.

37) יתרו יט, ג.

38) וראה עד"ז במכילתא עה"פ.

39) ראה ע"ד הסוד בחיי פרשתנו א, ט (בסופו) – הובא גם בתורת העולה שם פ"א (בטעם הי') ופ"ט (וראה שם פ"י־יא). ועוד.

40) ראה תורת העולה שם פ"א. ועוד.

41) עה"ת ריש פרשתנו א, ט. וראה גם תורת העולה שם בטעם הט' (מבעל העקידה). של"ה שבהערה הבאה (מרקאנטי). ועוד.

42) ראה בהנסמן בהערה 24. וראה בחיי שם (הובא בתורת העולה שם בטעם הי'. וראה בטעם הי"א). של"ה מס' תענית (ריא, ב). פע"ח שער התפלה פ"ה.

אמיתת מציאותו היא נפשו האלקית[43], שהיא חלק אלקה ממעל ממש[44], וגם בשעת החטא היתה באמנה אתו[45], ועי"ז גופא מתגלה ומתעוררת בו נפשו ה־אלקית, ושב מחטאו ומתקרב לה' ביתר שאת כו'.

וי"ל, דשני אופנים אלו, בכללות, הם ב' ענינים הנ"ל — העבודה בבחי' זכר והעבודה בבחי' נקבה:

האופן הא', שיחשוב האדם שראוי לו שישפך דמו וישרף כו', ה"ז ענין של תוקף וחוזק, דברים קשין כגידין, שמ־בטל את עצמו: ואילו האופן הב' הרי עיקר תוכן ההתבוננות הוא במעלתו, ע"ד נפשו האלקית הנמצאת בו ותמיד קשורה ומחוברת עם הקב"ה וכו', ובערך להנ"ל היא העבודה דבחי' נקבה, לשון רכה.

וע"פ זה יובן מדוע חטאת באה נקבה ואשם בא רק מן הזכרים — כי חטאת באה על השוגג, אשר לזה מספיק שית־בונן שהחטא בא מהתגברות נפשו ה־בהמית, ואילו מציאותו האמיתית היא טוב כו': משא"כ אשם ש(לפעמים) בא גם על המזיד, מכיון שיצרו עומד בהתגב־רות ובגלוי כ"כ עד שאפשר ולפעמים בא בפועל שמחטיאו במזיד, לא די' ב־התבוננות בבחי' הטוב הצפון שבו בכדי לעוררו ולגלותו (ועד שיפעול בהאדם שיתקרב לה') וכו', כי מאחר שיצרו גבר עליו כ"כ ה"ז מורה שהטוב שלו הוא בהסתר גדול ביותר, ולכן זקוק לעבודה באופן של „זכר", היינו דברים קשים כ־גידין, לבטש[43] ולהכניע יצרו, כמרז"ל[46] „לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצר הרע"[47].

ו. והנה כל זה הוא ע"ד הרגיל. אמנם יתכן לפעמים, ששני מינים אלה יתערבו ויתחלפו זע"ז, והיינו דזה שעבר עבירה בשוגג יהי' גרוע מהעובר עבירה במזיד. ולדוגמא, אם זה שעבר במזיד לא הי' זה לגמרי באשמתו, כ"א מצד חבריו כו' (כמאמר[48] „הרבה שכנים הרעים עושין") או מצד שנולד בטבע רע[49] וכיו"ב: משא"כ זה שעבר בשוגג הוא משום שלא השגיח ע"ע בעינא פקיחא[50] בעבודת ה־שם, לשעבד עצמו לבוראו, ובמילא בא לידי חטא בשוגג מחמת התגברות נפש הבהמית[51].

ובזה מחדש הרמב"ם, ד„כל הקדשים אפשר שיתערבו מין במינו חוץ מן ה־חטאת עם האשם שאין האשם אלא מ־זכרי כבשים ואין לך חטאת מן הכבשים אלא נקבה":

בשורש וסיבת הדבר אמנם יתכן ה־דבר שיתערבו, והיינו דמצד הגברא יתכן דחטא שעליו מביא אשם אינו חמור כ"כ (בסיבת מעשה החטא), והחטא ש־עליו מביא חטאת חמור יותר (בסיבת מעשה החטא), ולכן יש מקום לומר שב־נדון כזה מספיקה לאשם עבודת ותנועת

43) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

44) תניא רפ"ב.

45) ראה תניא ספכ"ד.

46) ברכות ה, ע"א. וראה תניא ספכ"ט שעד"ז הי' אצל המרגלים.

47) וראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 123 ואילך.

48) סוטה ז, א — במשנה (וראה פרש"י שם). רמב"ם הל' סוטה פ"ג ה"ב.

49) וע"ד הפי' בלך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך (כתר שם טוב (הוצאת קה"ת) סכ"ד. סד"ה לך תש"ה. ועוד).

50) ראה רמב"ם הל' שגגות פ"ה ה"ו: השוגג הי' לו לבדוק ולדקדק ואילו בדק יפה יפה כו'.

51) ראה אגה"ק סו"ס כח. וראה רש"י שבועות (ב, א) ד"ה תולה. וראה בארוכה לקו"ש חי"ג ע' 944 ואילך בביאור טעם חומר חטא בשוגג על חטא במזיד, וחומר באשם תלוי על חטאת.

כפרה באופן השני הנ"ל, באופן ובלשון רכה, ובנוגע לחטאת מוכרח דוקא אופן הא' הנ"ל דברים קשין.

ולכן משמיענו הרמב"ם, שאף שבמצות בעבודת ה' שייך עירוב ביניהם — הנה בנוגע להפעולה דהחטא והכפרה בעולם, מצד החפצא של החטא שעליו בא קרבן אשם, צ"ל דוקא „זכרי כבשים" — אופן העבודה ד„ירגיז אדם", ומצד החפצא של החטא דחטאת, צ"ל נקבה דוקא, לשון רכה, לגלות מציאותו האמיתית דהיינו הטוב שבו.

ז. וע"פ הנ"ל מובן מה ששעיר נשיא אף שהוא חטאת בא מן הזכרים, ולא נקבה: כאשר נשיא יחטא, הרי הגם שהוא בשוגג לגמרי צריך להיות אופן תשובתו וכפרתו באופן של „זכר", קשים כגידין. והטעם, כי גם חטא קל של נשיא פועל ומשפיע ביותר, פועל על כלל העם[52] (ע"ד מרז"ל[53] עה"פ ואשימם בראשיכם).

ומ"מ כתב הרמב"ם כאן בטעם שאין חטאת ואשם מתערבין רק החילוק דזכר ונקבה ולא הזכיר גם זה דאי אפשר שחטאת ואשם יתערבו גם כאשר החטאת היא זכר שעיר נשיא, מחמת דהאי שיער והאי צמר[54],

כי הרמב"ם נקט התוכן הכללי, במה מתבטא החילוק בין אופן הכפרה על חטא דחטאת ואופן הכפרה על חטא דאשם, מחמת החפצא דהחטא. ואילו זה שחטא נשיא הוא שעיר אינו שייך לגוף ועצם החטא, ובמילא לגדר הכפרה דחטאת ואשם, כ"א להגברא החוטא, מחמת היותו נשיא, כנ"ל, ובמילא צריך לשעיר לכפרתו.

(משיחת ליל ה' דסוכות תשמ"ה)

---

52) כ"ה בפשטות, שחטא הנשיא חמור מחטא דהדיוט. וגם לפי פרש"י (פרשתנו ד, כב. מתו"כ שם. הוריות י, ריש ע"ב. ועוד) — „לשון אשרי, אשרי הדור כו'" — הרי מזה שרש"י מדייק ומעתיק גם הסיום (וע"ד בתו"כ כו' שם) „ק"ו שמתחרט על זדונותיו" משמע, שהכפרה (על שגגתו) שייכת ופועלת בהעם בנוגע (גם) לזדונותיהם. וראה לקו"ש חי"ז ע' 34 ואילך.

53) ספרי (ורש"י) דברים א, יג.

54) להעיר דגם „איל" הוא „לשון קשה" (תוקף) כמו (יחזקאל יז, יג) ואת אילי הארץ" — פרש"י פרשתנו ה, טו (גבי קרבן אשם), הובא בקרית ספר (להמבי"ט) ריש הל' מעשה הקרבנות.

*) תו"כ צו ז, ל (בסופו).